

Høringsnotat

Lovavdelingen
Mars 2014
Snr. 14/982

Herreløys arv – forslag til endringer i arveloven 1972 og forslag til regulering i ny arvelov

1 INNLEDNING

Såkalt «herreløys arv» tilfaller i dag staten. Arven tilfaller staten fordi arvelater verken har hatt noen arvinger etter loven eller har skrevet testament som bestemmer hva som skal skje med det han eller hun etterlater seg. Størrelsen på disse midlene varierer fra år til år. De senere årene har arv til staten utgjort et sted mellom 3 og 20 millioner kroner per år. I gjennomsnitt har om lag 10 millioner kroner tilfalt staten som arv hvert år.

Det følger av regjeringens politiske plattform, Sundvollen 7. oktober 2013, side 52, at regjeringen vil «[l]a «herreløys arv» tilfalle frivillige organisasjoner istedenfor staten».

Saksområdet berører flere departementers ansvarsområder. Høringsnotatet er derfor utarbeidet med bidrag fra Kulturdepartementet og i et samarbeid med Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

2 GJELDENE RETT

Etter gjeldende rett går arven til staten dersom avdøde ikke etterlater seg ektefelle, arveberettiget samboer eller slektninger som arver ham eller henne etter loven, og hvis personen heller ikke har opprettet testament som disponerer over arven, jf. lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. § 46.

I de tilfellene staten er arving etter loven, åpner arveloven § 47 for at staten helt eller delvis kan gi avkall på arven til fordel for slektninger eller andre som har stått arvelateren nær. Avkall kan bare gis i «særlege høve». Nærmere bestemmelser om avkall er gitt ved forskrift 30. august 1991 nr. 564 som gir bestemmelser om at departementet kan gi avkall dersom det har bestått et meget nært forhold mellom avdøde og den som søker om avkall, for eksempel regelmessig understøttelse, felles husholdning eller lignende. Videre kan departementet gi avkall dersom det klart fremgår at avdødes vilje var at søkeren skulle ta arv.

3 NORDISK RETT

I Sverige er det opprettet et eget fond som forvalter herreløs arv, det såkalte «almänna arvsfonden», med hjemmel i ärvdabalken 5. kap. 1 §. Fondet er arving i tilfeller hvor det ikke er slektsarvinger, ektefelle eller testamentsarvinger. Fondet er regulert i Lag (1994:243). Formålet er å fremme «verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdommar och personer med funtionshinder».

I de øvrige nordiske land går slik arv til staten. I Danmark følger det av den danske arveloven § 95 første punktum at «[e]r der ingen arvinger efter loven eller testamente, tilfalder afdødes formue staten».

I Finland følger tilnærmet det samme av av den finske ärvdabalken kapittel 4 § 1: «Finnes ej arvinge, tilfaller arvet staten.»

På Island følger det av den islandske arveloven av 14. mars 1962 nr. 8 § 55 at avdødes formue tilfaller statskassen dersom det ikke finnes arvinger.

4 NOU 2014: 1 NY ARVELOV

Arvelovutvalget har i NOU 2014: 1 Ny arvelov vurdert reglene om statens arverett, herunder om det bør innføres en ordning som sikrer at midler fra falt arv kommer frivillige organisasjoner til gode, jf. utvalgets mandat punkt 3 bokstav g.

Arvelovutvalget foreslår at herreløs arv fortsatt skal tilfalle staten. Utvalget går ikke inn for å opprette et eget fond til forvaltning av disse midlene. Utvalget viser til at staten er arving i relativt få dødsbo hvert år, og at midlene fra disse boene utgjør forholdsvis små beløp per år. Dersom det skal opprettes et fond, legger utvalget til grunn at dette vil medføre at administrasjonskostnader vil belaste de allerede beskjedne arvebeløpene.

Utvalget peker også på at det kan være utfordrende å definere et samlende formål som kan tilgodeses med verdien av den herreløse arven. Utvalget gir uttrykk for at det neppe er mulig å finne frem til et formål som alle vil være tilfreds med.

For utvalgets vurdering av spørsmålet om statens arverett vises til NOU 2014: 1 side 55 -56 og side 188.

5 DEPARTEMENTETS FORSLAG

En endring av reglene slik at midlene fra herreløs arv kommer frivillige organisasjoner til gode, reiser flere spørsmål. I en slik ordning vil det for det første være behov for en praktisk administrasjon av sakene overfor dødsboene og tingrettene. Videre er det behov for en uhildet instans som kan ta stilling til spørsmålene om avkall på arv til ulike nærstående. Det er dernest et spørsmål om hvilket formål som skal tilgodeses med midlene, og til sist er det et spørsmål om hvordan midlene skal fordeles og komme dette formålet til gode.

Når det gjelder spørsmålene knyttet til administrasjon og avkall, deler departementet utvalgets vurdering av at dagens ordning fungerer på en god måte. Departementet foreslår derfor å videreføre ordningen med at de administrative

oppgavene knyttet til dødsbo, tingretter og avkall legges til departementet, for tiden er dette Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Etter departementets syn vil det være viktig å finne frem til et formål med bred tilslutning i samfunnet samtidig som det vil være viktig å finne en ordning som sikrer at administrasjonskostnadene holdes på et lavt nivå for å sikre at størst mulig beløp tilfaller frivillige organisasjoner.

Frivillige organisasjoner og frivillig innsats har spilt en betydelig rolle i oppbygningen av det norske samfunnet og har bred oppslutning i befolkningen. Aktiviteter som foregår i frivillige organisasjoner, er blant de viktigste fritidsaktivitetene for barn og unge. I hele landet er det mange foreldre og andre som gjør en frivillig innsats for at barn og unge kan delta i et bredt spekter av aktiviteter.

Det er flere ganger reist spørsmål om å innføre en ordning der et eget fond trer i stedet for staten i tilfeller hvor staten ellers ville ha vært arving, uten at dette har fått gjennomslag. Frivillighet Norge, som er en sentral aktør, har foreslått et fond etter mønster fra Sverige. I Sverige er det imidlertid langt flere kroner til fordeling enn det som vil være aktuelt i Norge. I Sverige fordeles 400 millioner kroner pr. år, mens herreløs arv i Norge som nevnt utgjør i snitt om lag 10 millioner kroner årlig. Beløpet forventes heller ikke å øke i årene som kommer. Etablering av et eget fond vil legge beslag på allerede beskjedne arvebeløp i stedet for å komme frivillige organisasjoner til gode.

For å begrense administrative utgifter foreslås det at midlene fra herreløs arv i stedet kanaliseres gjennom Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner, og at formålet rettes mot nyskapende frivillig virksomhet til fordel for barn og unge, herunder barn og unge med nedsatt funksjonsevne.

Departementet foreslår på bakgrunn av dette en endring av reglene slik at herreløs arv kan komme frivillige organisasjoner til gode. Det foreslås også en forskriftshjemmel slik at det kan gis nærmere regler om hvordan midlene skal fordeles og komme formålet til gode. Departementet foreslår å endre reglene i gjeldende arvelov og foreslår også at de nye reglene tas inn i den nye arveloven når den blir vedtatt.

6 ADMINISTRATIVE OG ØKONOMISKE KONSEKVENSER

Staten er arving i relativt få dødsbo hvert år. I 2012 var staten arving i 12 dødsbo der verdiene til sammen utgjorde 10 342 000 kroner. Dette beløpet vil variere fra år til år. På bakgrunn av tallene fra tidligere år antas det at forslaget vil medføre om lag ti millioner kroner per år i tapte inntekter for staten og et tilsvarende beløp vil øke inntektene for frivillige organisasjoner.

Ved å kanalisere midlene gjennom et eksisterende administrativt apparat vil kostnader knyttet til administrasjon holdes nede. Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner har godt opparbeidet kompetanse i å viderefordre midler til ulike formål.

7 MERKNADER TIL DE ENKELTE BESTEMMELSENE

7.1 Forslag til endring i lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m.

Til § 46

Bestemmelsen foreslås endret slik at avdødes netto formue som hovedregel skal komme frivillige organisasjoner til gode i tilfeller der det ikke er arvinger etter loven eller det ikke foreligger testament.

I *første punktum* foreslås ordet «sambuar» tilføyd. Endringen er en følgeendring av bestemmelsene om samboeres arverett i arveloven kapittel III A, jf. lov 19. desember 2008 nr. 112 om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere). Det foreslås videre at arven skal fordeles til frivillige organisasjoner. Dette innebærer at loven peker ut det formålet som midlene skal gå til. Organisasjonene gis ikke posisjon som arving i boene, dette antas verken gjennomførbart eller ønskelig. «Formuen» må her forstås som nettoformuen etter at avdødes gjeld, boomkostninger, gravlegging, gravsted og gravlegat mv. er dekket.

Annet punktum viderefører ordningen etter nåværende § 47 annet punktum slik at det på samme måte som i dag kan besluttes at formuen skal gå til slektninger eller andre som har stått arvelateren nær.

I *tredje og fjerde punktum* foreslås hjemler for Kongen til å gi forskrift med nærmere regler om ordningen etter første punktum og om vedtak etter annet punktum.

Til § 47

Bestemmelsen foreslås endret slik at det fremgår at staten ikke lenger er arving, men at departementet beholder de administrative oppgavene som går forut for fastsettelsen av den nettoarven som skal komme frivillige organisasjoner til gode, jf. § 46. Nåværende annet punktum foreslås med noen justeringer flyttet til § 46.

Det følger av *første og annet punktum* at departementet i saker etter § 46 beholder de administrative oppgavene knyttet til booppgjørene. I slike bo vil det blant annet være behov for å sikre at avdødes ansvar for gjeld og omkostninger er dekket, at midler til gravlegging, gravsted og gravlegat er utredet mv. I samsvar med gjeldende lov fastslås det at departementet har kompetanse til å ta beslutninger om salg av fast eiendom og løsøre.

7.2 Forslag til regulering i ny arvelov som erstatter kapittel III i lovforslaget i NOU 2014: 1

Til § 10

Bestemmelsen erstatter § 10 i lovforslaget i NOU 2014: 1. Bestemmelsen svarer i hovedsak til forslaget til endring av nåværende arvelov § 46. Det vises til merknaden til denne bestemmelsen.

Til § 11

Bestemmelsen erstatter § 11 i lovforslaget i NOU 2014: 1. Bestemmelsen svarer til forslaget til endring av nåværende arvelov § 47. Det vises til merknaden til denne bestemmelsen.

8 LOVFORSLAG

8.1 Forslag til endringer i lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m.

I

I lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. skal kapittel VII lyde:

Kapittel VII. *Disponering av formuen der avdøde ikkje har arvingar.*

§ 46 Har *avdøde* ikkje slektningar, *ektemake eller sambuar* som arvar han, og har han ikkje gjort testament om arven, *skal formuen fordelast til frivillige organisasjonar. I særlege høve kan departementet etter søknad bestemme at formuen heilt eller delvis i staden skal fordelast til slektningar eller andre som har stått avdøde nær. Kongen kan i forskrift gi nærmare føresegner om ordninga for fordeling til frivillige organisasjonar. Kongen kan i forskrift også gi føresegner om fordeling av formuen etter andre punktum.*

§ 47 Når det er slått fast at *avdøde* ikkje har arvingar, jf. § 46, *treffer departementet avgjerder under skiftet som elles høyrer under loddeigarane, så som avgjerder om sal av fast eigedom og lausøyre. Departementet skal óg sørgje for at kostnadane til handsaminga av buet og kostnadane til gravferd og gravlegat mv. blir dekte. Kongen kan i forskrift gi nærmare føresegner om oppgåvene etter første og andre punktum.*

II

1. Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer.
2. Endringene i del 1 gjelder når dødsfallet fant sted etter lovens ikrafttredelse.

8.2 Forslag til regulering i ny arvelov som erstatter kapittel III i lovforslaget i NOU 2014: 1

Kapittel III. *Disponering av formuen der avdøde ikke har arvinger*

§10 *Disponering av formuen der avdøde ikke har arvinger*

Hvis *avdøde* ikke etterlater seg arvinger etter loven og ikke har tilgodesett noen ved testament, skal formuen komme frivillige organisasjoner til gode. Etter søknad fra slektninger eller andre som *avdøde* hadde nær tilknytning til, kan departementet i særlige tilfeller bestemme at formuen i stedet helt eller delvis skal tilfalle søkeren. Ved avgjørelsen skal det legges vekt på om det foreligger nedtegnelser eller andre klare holdepunkter for at arvelateren ville ha ønsket at søkeren skulle arve.

Kongen kan i forskrift gi regler om ordningen etter første ledd første punktum, herunder hvilke organisasjoner som skal motta midlene, og fordelingen av midlene. Kongen kan i forskrift også gi nærmere regler om vedtak som nevnt i første ledd annet og tredje punktum.

§11 *Oppfølging av bobehandlingen mv.*

Når det er slått fast at avdøde ikke har arvinger, jf. § 10, treffer departementet avgjørelser under skiftet som ellers hører under loddeierne, herunder avgjørelser om salg av fast eiendom og løsøre. Departementet skal også sørge for at kostnadene ved bobehandlingen og kostnadene til gravferd og gravlegat mv. blir dekket. Kongen kan i forskrift gi nærmere regler om oppgavene etter første og annet punktum.